

УДК 316.74:342.417
DOI: 10.17721/sophia.2023.21.3

О. Ф. Гольд, канд. філос. наук, дослідник центру MESOPOLHIS
ORCID: 0000-0003-1689-227X
e-mail: olgoldios@gmail.com
Університет Екс-Марсель, Екс-ан-Прованс, Франція

ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПОЛІКОНФЕСІЙНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ

Визначено потенціал феномена поліконфесійності як процес його формування та розвитку в умовах глобалізації і секуляризації. Тему розглянуто щодо соціального феномена, який має історичні витoki та поглиблюється роками в соціумі. Проаналізовано питання конвергенції і дивергенції, формування і розвиток релігійно-культуральних, глобалізаційних та секулярних процесів у поліконфесійному суспільстві. Наголошено на актуальності для загалу науковців впливу цих питань на історичний процес і подальше існування. Досліджено потенціал формування і розвиток поліконфесійності в умовах глобалізації та секуляризації як процесу сучасності, а також розглянуто в контексті мультикультурності щодо соціалізації та переходу суспільства від зближення до роз'єднання в умовах війни, гібридних процесів, протистояння змін світового порядку та зіткненню варварства і цивілізації, макроісторичних та локальних процесів. Розкрито поняття "глобалізація", "глобалізації права", "конвергенція", "дивергенція", "секуляризація", "формування соціальних явищ в умовах поліконфесійності", що привело до висновків: потенціал і розвиток поліконфесійності соціуму в умовах секуляризації та глобалізації складається згідно з дотриманням прав свободи людини і громадянина. Глобалізація прирівнюється до демократії, тому що без глобалізаційних процесів не може бути норм демократії. Глобалізація в Україні проходить крізь прийняття європейських законів та прийняття загальних традицій західного світу.

Ключові слова: глобалізація, глобалізації права, секуляризація, процеси поліконфесійності, процеси конвергенції та дивергенції, трансформація суспільства.

ВСТУП. У сучасному соціумі розуміти потенціал феномена поліконфесійності як процес його формування та розвитку в умовах глобалізації і секуляризації набуває все більшої актуальності для науки. Це соціальний феномен, що має історичні витoki та поглиблюється упродовж років у різних сферах. Розглянуто форми, принципи формування і розвитку поліконфесійності в умовах глобалізації та секуляризації. Ці питання розглядаються щодо концептуальних засад філософського знання, що актуально для академічного кола.

Під час дослідження було прийнято за основу такі соціально-філософські, філософські та історичні принципи і методи:

- 1) Томаса Х. Еріксена антропологічної глобалізації;
- 2) Кевін Х. О'Рурк, Джеффри Д. Вільямсона глобалізації історії;
- 3) Т. Кіса та Е.І. Мартинюка конвергентних та дивергентних процесів у політичному соціальному та релігійному житті;
- 4) М.А. Козловця – розробника поняття "ідентифікації" у становленні історичності формування сучасних суспільств під впливом глобалізаційних процесів.

Ідея. Виходячи з підходів дослідження теми "Потенціал формування і розвитку поліконфесійності в умовах глобалізації і секуляризації" як процесу сучасності, розглянемо в контексті мультикультурності з погляду соціалізації і переходу суспільства від зближення до роз'єднання в умовах війни, гібридних процесів, протистояння змін світового порядку і зіткненню варварства та цивілізації, макроісторичних і локальних процесів. Розкриємо зміст таких понять, як "глобалізація", "глобалізації права", "конвергенція", "дивергенція", "секуляризація", "формування соціальних явищ в умовах поліконфесійності".

Мета та завдання. Сьогодні потенціал формування і розвитку поліконфесійності в умовах глобалізації і секуляризації за умов мультикультуральності, війни і гібридних атак, що викликає всебічну зацікавленість у світовій науці, набуває нового значення. Досліджуючи питання феномена формування і розвитку поліконфесійності, намагаємось відкрити сучасні аспекти соціуму. Поліконфесійність як феномен соціуму вже розглядався філософською та науковою спільнотою, але в умовах

сьогодення виникають нові форми, методи та підходи його дослідження у світі та Україні. Сьогодні важливим є розгляд питань зближення та розходження, формування і розвиток секулярних та глобалізаційних процесів у поліконфесійному суспільстві. Їхній вплив на історичний процес і подальше існування є актуальними питаннями для науковців. Наукове знання ще не дійшло до суспільного розуміння в наші часи.

Вітчизняна та зарубіжна література вже займалася аналізом формування і розвитку поліконфесійності. Дослідницькі розглядання поліконфесійності в контексті конструктивізму, глобалізаційних процесів та мультикультуральності здійснили такі зарубіжні автори, як М. Вебер, Д.К. Гелбрейт, Т.Х. Еріксен, Х. О'Рурк, У. Ростоу, Г. Спенсер, Д.Д. Вільямсон, Т. Фрідман та інші. Зміни релігійної сфери, що зумовлені геополітичними змінами ХХ–ХХІ ст., проаналізовані в працях українських науковців О. Сагана, А. Бойко та інших. Вплив поліконфесійності на процеси соціуму та культурного поступу українства розглядається в працях: М. Баймуратова, Е. Бистрицької, О. Добродум, М. Козловця, А. Колодного, П. Лобазного, Е. Мартинюка, О. Предко, В. Титаренко, Л. Филипович, Є. Харьковченко, П. Яроцького, О. Яроша та інших. Однак чимало питань поліконфесійності з точки зору соціально-філософського аналізу ще недостатньо розкрито в наукових розвідках.

Звертаючись до теми поліконфесійності як сучасного явища в суспільстві, зазначимо, що: "релігійний ландшафт планети все ще зберігає історико-географічну сегментацію і деякі країни мають достатньо гомогенний вигляд щодо релігійної приналежності своїх громадян, однак події початку третього тисячоліття, що відбуваються у світі та в Україні, свідчать про зростання ролі релігійного фактора у світовій політиці, що надає надзвичайної актуальності цій проблемі. З огляду на зазначене, феномен поліконфесійності стає предметом підвищеної уваги як науковців, так і богословів, священнослужителів та парафіян" [3, с. 42]. Британське видання The Telegraph створило карту релігійності, використовуючи результати трьох опитувань WIN/Gallup International: за 2008, 2009 та 2015 роки. Серед країн Європи на першому місці опинилася Польща – 86 %

віруючих, в Україні до прикладу – 73 %, у Росії – 70 %, у Латвії – 40 %, Литві – 42 %. До списку найменш віруючих країн увійшли Китай (7 %), Японія (13 %), Естонія (16 %), Швеція (19 %), Норвегія (21 %) і Чехія (23 %) [11].

У своєму виступі професор Єльського університету Т. Снайдер наголошує: "ми маємо позначити Україну як великий центр не лише християнської історії. Україна є центром мусульманської, єврейської та християнської цивілізації, і це одна з речей, яка робить її цікавою та примітною" [7]. У колективній монографії авторів КНУ імені Тараса Шевченка [10, с. 123]. ідеться про багатоконфесійність нашої країни, "теоретично можуть виникати загрози від взаємодії інших, не лише між ПЦУ та УПЦ, релігійних організацій і груп. Можливі конфлікти між православними церквами та греко-католицькою й римо-католицькою церквами, між православними та протестантськими й православними, а також харизматичними релігійними організаціями, між православними та мусульманами, між різними протестантськими церквами".

За даними центру Разумкова, "Розподіл конфесійних прихильностей громадян від початку моніторингу не зазнав особливих змін: більшість опитаних ідентифікують себе з православ'ям (у 2020 р. 62 %); значною є кількість послідовників греко-католицизму (10 %), а також "просто християн" (9 %). Інші конфесії і релігійні напрями (римо-католицизм, протестантизм, іслам, іудаїзм тощо) представлені набагато меншою кількістю прихильників. Приблизно однаковою залишається чисельність тих, хто не відносить себе до жодного з віросповідань (у 2020 р. 15 %, як і у 2000 р.)" [8, с. 4].

Звернемося до понять "конвергенція" і "дивергенція" в інших роботах. Нагадаємо думку соціолога Т. Кіс (Théofil I. Kis) про те, що концептуальна ідея "конвергенції", не зводиться "до роз'яснення того, що маєтис на увазі під "конвергенцією", оскільки існують семантичні та гносеологічні проблеми. Для цілей, які ми тут поставили перед собою, зрозуміло, що поняття конвергенції може мати значення в багатьох сферах людського знання. Термін "конвергенція" походить від латинського слова *convergere*, що означає прагнути, спрямовувати, непомітними ступенями, до тієї самої точки, схилитися до того самого спільного напрямку, до загального результату, до однієї точки. Антонім конвергенції – "розбіжність". Таким чином, дія або тенденція "конвергувати" означає наближення від спільного сярива, наближення або просування до чогось, до результату або спільна мета. Отже, конвергенція є результатом еволюції. Таким чином, процес такого роду дозволяє нам розпізнати, чи збігаються будь-які два або більше наборів за своїми типологічними характеристиками, чи навпаки, схожість відсутня. Однак дія або тенденція до "конвергенції" означає, що конвергентні змінні прагнуть до фіксованої межі" [12, с. 447].

Ми використовуємо поняття "дивергенції" як процес розбіжності в соціальних явищах, у соціальних системах: капіталізм – соціалізм; секулярне – світське; меншість – більшість; індивідуальне – загальне тощо і бачимо приклади дивергенції сьогодні в поліконфесійних суспільствах [4, с. 56]. Секуляризація – це відмова від розуміння інших рівнів буття, на відміну від зосередження на сакральному. Наприклад, країни з великою кількістю прихильників мусульманства відмовляються від політики секуляризації і будують релігійне суспільство, зокрема Саудівська Аравія показує високий рівень економіки, але на сьогодні існує не багато подібних несекуляризованих держав з розвинутою економікою.

Щодо немусульманського світу, то тут відбувається процес секуляризації. Релігійні прояви в соціумах зникають, замінюючи релігію на світську мораль та суспільні закони, хоча "маятник" може коливатись, наприклад, – Туреччина сьогодні. Традиційно руйнування сакральних інститутів не відбувається, але відбувається розмежування між релігійним і секулярним. Секуляризація сьогодні може бути корисним процесом для сучасного суспільства. Це помітно в поліконфесійних державах, де навні декілька релігійних течій. Якщо держава та релігія не стикаються, а суспільство живе виключно за світськими законами, то і конфліктів на релігійному підґрунті стає менше. У свою чергу, це призводить до різноманітного розвитку держави. Наприклад, уперше питання про носіння релігійного одягу в Європі виник ще в 1989 р.: у Франції, в місті Крей, коли зі школи виключили трьох дівчат. А місяць потому відмовилися прийняти до школи дівчинку, що носила хустку. Тоді "державна рада Франції стала на бік мусульманок і дозволила носіння хустин, така політика держави викликала негативну реакцію корінного населення. Потім, у березні 2004 року Франція офіційно заборонила релігійну символіку в освітніх установах. Через 6 років у Бельгії носіння жіночого мусульманського одягу було взагалі заборонено" [2, с. 191].

Поняття "глобалізація" виникло в 90-х роках ХХ ст. коли відбувся крах соціалістичної економіки і прийшов капіталізм в розумінні універсальної системи (див. працю Р. Робертсона і К. Вайт "Глобалізація") [13, с. 56]. Хоча глобалізаційні процеси були притаманні ще періоду древніх греків, які тільки показали приклад своїм способом життя в межах приморських територій. І навпаки, у понятті "глокалізація" закладено дихотомію глобального і локального, яка визначається принципово. Протиставлення глобального і локального визначається як стала характеристика системи [5, с. 88].

У контексті нашої розвідки маємо надати визначення оптимальних форм і способів визначення аспектів свобод/безпеки громадянина та "глобалізації права" в умовах глобалізації та секуляризації, що дозволяє забезпечити розумне поєднання національних і міжнародних інтересів. Як вважає Н.С. Бондар, "проблема полягає в тому, чи є глобалістськими пріоритетами свобода і права людини (причому права, що набули в другій половині ХХ ст. міжнародного характеру) або цінності безпеки? Це пов'язано з тим, що через виникнення в ХХІ ст. нових глобальних загроз людству (міжнародний тероризм, природні і техногенні катастрофи, загроза глобального потепління тощо) все більшого значення в сучасному світі набувають питання безпеки особи, суспільства і держави. На думку Н.С. Бондаря, позитивна відповідь лише на одне із цих питань, що полягає у виборі тільки одного з названих раніше пріоритетів, є сумнівною, тим більше що права і свободи громадян гарантуються перш за все державою" [9, с. 42].

Міжнародне право, якого слід дотримуватися особливо в умовах гібридних, глобальних війн, доводить, що стандарти країн з мультикультуральною та поліконфесійною складовою є рисами формування традицій прав людини. Зокрема, М. Баймуратов та Б. Кофман, розглядаючи виборчі стандарти, що актуальні для умов сучасного глобального та секулярного демократичного соціуму, виходять із позиції, що "мегаметою та мегатрендом виборів... є дотримання прав і свобод людини і громадянина" [1, с. 51].

Щодо просування міжнародного права та західної правової культури в Україні наведемо приклад з робо-

ти Ю. Ключковського: "Україна зробила істотні кроки у плані реалізації європейських стандартів демократичних виборів шляхом імплементації відповідних норм у вітчизняне виборче законодавство, хоча цей процес все ще не завершений. В Україні продовжують існувати проблеми як належного розуміння природи, змісту і статусу європейських виборчих стандартів, а отже, і принципів виборчого права, так і сумнівна практика певного ігнорування зазначених стандартів, що має ознаки правового нігілізму" [12, с. 28].

Висновки. Потенціал і розвиток поліконфесійності соціуму в умовах секуляризації та глобалізації складається згідно з дотриманням прав свободи людини і громадянина. Секуляризація є прогресивним процесом сучасного соціуму. Глобалізація наближається до демократії. У наші часи без глобалізаційних процесів не може бути сталих суспільних європейських норм. Глобалізація в Україні проходить крізь прийняття європейських законів та загальних культурних концептів західного суспільства.

Список використаних джерел

1. Баймуратов М. О., Копман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: права природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України / ред. Ю.О. Волошина. Суми : Університетська книга, 2012. 230 с.
2. Вододіли секуляризації. Західний цивілізаційний проект і глобальні альтернативи : монографія / Укр. ін-т стратегій глобального розвитку і адаптації. Київ : ФОР Халік, 2017. 191 с.
3. Gold, O. F., Kozlovets M. A. Confessional pluralism as a phenomenon of modernity: world and ukrainian context // Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Ів. Франка "Філософські науки", 2021. Вип. 2(90). С. 40–51.
4. Гольд О. Поліконфесійність як феномен сучасності: соціально-філософський аспект // Перспективи, соц.-політ. журн., 2022. № 3. С. 55–60.
5. Домбровський О.Г. Глобалізація vs глокалізація в альтернативах символічного універсуму // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право, 2012. № 1. С. 84–89. Режим доступу: <http://jrn.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4711/4827>.
6. Ключковський Ю. Права природа та зміст міжнародних виборчих стандартів // Укр. часопис конституційного права, 2019. С. 27–41.
7. Снайдер Тімоті. Народження сучасної нації, або які питання про Україну : лекція. URL: <https://forbes.ua/svit/narodzhennya-suchasnoi-natsii-abo-yaki-pitannya-pro-ukrainu-pidnyala-rosiyska-agresiya-lektsiya1-timoti-snaydera-24092022-8558>.
8. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000–2020 рр. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf: С. 110.
9. Столярський В. Права людини в умовах національного та глобального правопорядку // Юридична наука, 2011. № 1(1). С. 39–42.

10. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві : монографія / Борецько Ю.Г. та ін. Вінниця : вид-во ФОР Кушнір Ю.В., 2021. С. 9–46.

11. Mapped: the most religious country in the world // "The Telegraph" WIN/Gallup International: 2008, 2009 & 2015. URL: <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/>.

12. Kis Théofil I. État des travaux sur la problématique de la convergence : théories et hypothèses Kis // Études internationales, 1971. Vol. 2, № 3. Paris. P. 447–459.

13. Robertson Roland and Kathleen E. White. What is globalization? // The Blackwell comp. to globalization. Blackwell Publ. Ltd, 2007. P. 54–66.

References

1. Baimuratov M., Kophman B. (2012) Mizhnarodni vyborchi standarty : pravovaya priroda, zmistovna ta systemna charakterystyka, actualni pitannya implementacii v zakonodavstvo (2012) Ukrainy. red. U. Voloshin Univers. kniga. Sumi. 230 p. [in Ukrainian].
2. Vododili secularizacii. Zachidni civilizaciyini project i globalnoy alternativi: (2017) [monographie]/ Ukrainski institut strategii globaln. rozviku i adaptacii : FOP Chalivk. Kyiv. 191p. [in Ukrainian].
3. Gold Olga, Kozlovets Mykola (2021)Confessional pluralism as a phenomenon of modernity: world and ukrainian context. Visnyk Zhytomyrskogo derjavnogo universitetu imeni Ivana Franka. Philosophski nauki: naukovy jurnal. Vidavn. zhytomyrskogo derjavnogo universitetu imeni Ivana Franka. V. 2 (90). Zhytomyr. P. 40–51 [in English].
4. Gold Olga (2022)Policonfesiynist iak fenomen suchasnosti: socialno-philosophskiy aspekt. Perspectives social'no-politichny jurnal : № 3. Odessa. 51–56 p. [in Ukrainian].
5. Dombrovsky O.G. (2012) Globalizacia vs glokalizacia v alternativach simvlichnogo universumu.Natsionalni aviaciyniy inst. № 1. Kyiv. P. 84–89 [in Ukrainian].
6. Kluchkovski U. (2019) Pravova priroda ta zmist medzinarodnyh vyborchih standartiv. Ukrainski chasopis constitucion prava. Lviv. P. 27–47 [in Ukrainian].
7. Snaydersa Timoti. Narodzhennya suchasnoi ukrainskoi natsii : lekcia. URL: <https://forbes.ua/svit/narodzhennya-suchasnoi-natsii-abo-yaki-pitannya-pro-ukrainu-pidnyala-rosiyska-agresiya-lektsiya1-timoti-snaydera-24092022-8558> [in Ukrainian].
8. Osoblivosty religijnogo i tcerkovno-religijnogo samovyznachennia gromadian Ukrainy: tendencii 2000–2020. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf 110 p. [in Ukrainian].
9. Stolarski V. (2011) Prava liudini v umovah natsionalnogo i globalnogo pravoporyadku. Yuridichna nauka. Prava liudini. № 1(1). 2011. Kyiv. P. 39–42 [in Ukrainian].
10. Bezpeka, religia, cerkva v suchasnomu suspilstvi : monographia / Borejko Ju.G. ta in. Vinnitsa : Vid-vo FOP Kushnir U.V., 2021. С. 9–46. [in Ukrainian].
11. Mapped: the most religious country in the world "The Telegraph" WIN/Gallup International: за 2008, 2009 і 2015. (2018) <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/> [in English].
12. Kis Théofil I. (1971) État des travaux sur la problématique de la convergence : théories et hypothèses Kis. Vol. 2, N 3. Paris. P. 447–459 [a française].
13. Robertson Roland, and White Kathleen E. (2007) What is globalization? The Blackwell companion to globalization. Blackwell Publishing Ltd. p. 54–66 [in English].

Надійшла до редколегії 20.10.22

Olga Gold, PhD (Philos.), Researcher of the center MESOPOLHIS
Aix-Marseille University, Aix-en-Provence, France

THE POTENTIAL FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF POLYCONFESSIONALITY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND SECULARIZATION

The article examines the potential of the phenomenon of poly confessionalism as a process, its formation and development in the conditions of globalization and secularization. It is important to consider and synthesize – analyze issues of convergence and divergence, formation and development of various religious, cultural, global and secular processes in a multi-confessional society. Their influence on the historical process and further existence are questions that are relevant for scientists in general. The topic is considered from the point of view of a social phenomenon that has historical origins and deepens over the years in society. Based on the approaches and methods of researching the topic of the potential of the formation and development of multi-confessionalism in the conditions of globalization and secularization as a process of modernity, it is considered in the context of multiculturalism from the point of view of socialization and the transition of society from rapprochement to separation in the conditions of war, hybrid processes, resistance to changes in the world order and clash of barbarism and civilization, macro-historical and local processes. Let's consider the following concepts: "globalization", "globalization of law", "convergence", "divergence", "secularization", "formation of social phenomena in conditions of multi-confessionalism". What made it possible to reach the conclusions: The potential and development of the multi-confessional society in the conditions of secularization and globalization and is made in accordance with the observance of the rights of freedom of man and citizen. Globalization is equated with democracy because nowadays there can be no norms of democracy without globalization processes. Globalization in Ukraine takes place through the adoption of European laws and the adoption of general traditions of the Western world.

Keywords: Globalization, globalization of law, secularization, processes of multi-confessionalism, processes of convergence and divergence, transformation of society.